

AKADEMIK LADISLAV SZÁNTÓ 80-ROČNÝ

FILOZOF SPÄTÝ SO ŽIVOTOM

Akademik Ladislav Szántó osemdesiatročný

Andrej Sirácky, Katedra sociológie, Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava

SIRÁCKY, A.: A Philosopher Connected with Life (The academician Ladislav Szántó 80 years old), *Filozofia* 29 (1974), No 2, p. 117—128

In his article dedicated to the 80th birthday of the academician Ladislav Szántó the author evaluates his lifetime work. In the first part he depicts the interesting life path of Ladislav Szántó, who, formerly a prisoner of war in the World War I, became a revolutionary, a Marxist and a member of the All-Union Communist Party (of Bolsheviks). In the second part the author presents a sketch of a profile of L. Szántó's ideas. The work of Ladislav Szántó excels in the Marxist high-principled attitudes, in an uncompromising attitude to the deviations from Marxism-Leninism and in a masterful command of the dialectical method. The author analyzes in a detailed way the important essay of L. Szántó *For a Philosophy Connected with Life* (1961). The ideas expressed here may be considered as the "philosophical testament" of Ladislav Szántó. The further part is devoted to a brief evaluation of Szántó's two important books: *The Economy of Two Worlds*, and a collection of essays *What Do We Need?* In the conclusion the author points to the pioneer importance of Ladislav Szántó's work for the development of Marxist-Leninist thinking in Czechoslovakia. He concludes his paper about the work of Ladislav Szántó by his word: "The October Socialist Revolution has marked my life path once for ever."

Život a cesta k marxizmu

Dňa 30. apríla 1974 dožíva sa akademik Ladislav Szántó osemdesiatich rokov svojho plodného života. Narodil sa v rodine roľníka v Uhrovci ako jedno zo siedmich detí. Učiteľský ústav skončil v Lučenci, potom študoval na Vysokej škole pedagogickej v Budapešti. Medzitým vypukla prvá svetová vojna, zo štúdií odišiel na front a r. 1915 sa dostal do zajatia na ruskom fronte. Bol internovaný v zajateckom tábore v Krasnojarsku.

O tom, ako sa stal marxistom, rozpráva zaujímavo vo svojej knihe *Október a moja cesta k marxizmu* (1). K materializmu a k marxizmu sa dostal cez prírodné vedy, biológiu a Darwinovo učenie o evolúcii. V zajateckom tábore

v Krasnojarsku sa vykryštalizovalo jeho marxistické presvedčenie, zúčastnil sa povstania robotníkov v meste a ako príslušník Internacionálnej brigády bol prijatý r. 1920 do boľševickej strany — VKS(b). Jeho ručiteľmi boli Jaroslav Hašek a Arnošt Kolman. Pracoval v redakcii maďarskej sekcie boľševickej strany (Vörös Ujság).

Po svojom návrate do Československa r. 1921 vstúpil do Komunistickej strany Československa a pracoval spočiatku ako propagandista a agitátor v Košiciach. Od r. 1921 až do r. 1934 pôsobil ako odborný učiteľ na meštianskej škole v Čadci. Pracoval aj v učiteľskej organizácii spolu s Petrom Jilemnickým.

V situácii nepriaznivej pre rozmach revolučného hnutia začal L. Szántó *politicky pracovať*. Po porážke robotníckej triedy v decembri 1920 sa buržoázii v mene hesiel a ideálov „masarykizmu“ a s použitím násilia podarilo „zastaviť“ vyvin a upevniť kapitalistický charakter republiky na ďalšie desaťročia. Situácia bola nepriaznivá aj preto, lebo robotnícke hnutie nebolo zjednotené v revolučnej strane leninského typu. Ale už od r. 1921 tu bola strana *nového typu*, strana marxistická, revolučná a internacionálna. L. Szántó začal v nej pracovať a teoreticky i filozoficky zdôvodňovať jej politiku, ideológiu a program.

Teoretická činnosť L. Szántóa sa začala intenzívnejšie rozvíjať najmä od r. 1926. Prispieval do komunistických časopisov: do Pravdy chudoby, Rudého práva, Davu, Šípu, Tvorby a i.

Dialektické znalosti z prírodných vied a z dialektického spôsobu myslenia charakterizujú už prvé úvahy Ladislava Szántóa v časopise Dav. Nebol pri zrode časopisu, ale už od r. 1929 uverejňoval v ňom filozofické úvahy a články. Z tejto stránky je veľmi pozoruhodná a cenná spomienková úvaha *Takto ich vidím* (2, s. 337). Nie je to iba spomienka na súdruhov (P. Jilemnického, L. Novomeského, V. Clementisa a E. Urxa), ale aj kritický, ale pritom ľudsky teplý pohľad na Dav a na niektorých jeho predstaviteľov. Treba *objektívne* konštatovať, že L. Szántó nepodľahol — keďže bol dialektickým mysliteľom — tým, ktorí po 10. zjazde KSČ (1954) chceli „vyriešiť“ DAV z dejín robotníckeho hnutia a komunistickej strany a ktorí vyhlasovali jeho predstaviteľov“ (i mladých marxistov) za buržoázných nacionalistov a dokonca za „zradcov“. Videl, že príčiny rôznych deformácií a úchyliiek spočívajú prevažne v *triednej štruktúre* našej spoločnosti (súkromné vlastníctvo na dedine a zvyšky buržoázie i malomeštianstva). Szántóova úvaha je výstižná, objektívna charakteristika Davu a obsahuje všetky *kvality prenikavej analýzy*, typickej pre celé živé dielo L. Szántóa. „Dav odhalil moderné barbarstvo kapitalistickej spoločnosti, jej politiky, ekonomiky a kultúry, burcoval a viedol pokrokových slovenských ľudí proti jeho nositeľom. Mobilizoval do boja proti fašizujúcim tendenciám buržoázie a proti všetkým formám fašistického národného a sociálneho útľaku. Dav sa snažil zoskupiť okolo seba a pritiahnúť každého demokraticky zmýšľajúceho a konajúceho, progresívneho, antifašistického slovenského spisovateľa, umelca, vedca, duševného a fyzického pracovníka, ktorý bol presvedčený, že príčiny rôznych deformácií a úchyliiek spočívajú prevažne v *triednej štruktúre* ľudu ľudstva, a neúprosne očičoval tých, ktorí sa usilovali zapliahnúť ľud Česko-

slovenska do káry hnedého a čierneho fašizmu a našu kultúru ponížiť na jeho „kvartírmachra“. Dav hľásal a dokazoval, že každý skutočne čes'ný človek, ktorý miluje svoj národ a usiluje sa o jeho hmotný i mravný blahobyt a o jeho šťastie, musí spoločne s inými bojovať proti útlaku, vojne, za práva mierového života i slobodného vývoja národa i jednotlivca. Dav uvedomele nadväzoval na pokrokové, buričské a revolučné tradície slovenského národa“ (2, s. 341).

Úvahy a články L. Szántóa neboli samoúčelné, nepohybovali sa na *abstraktnej rovine*, ale od začiatku ich charakterizovala úzka spätosť so skutočnosťou, s problémami spoločnosti, s politikou a praxou. Bol vždy bojovníkom a ako sám hovorieval o sebe a o svojej filozofickej tvorbe, bol *propagandistom a popularizátorom marxizmu-leninizmu*. K tomu môžeme dodať: vždy na vysokej úrovni, majstrovsky ovládajúc materialistickú dialektiku. To vidieť najmä v jeho príspevkoch v Dave od r. 1929, pri presadzovaní boľševickej línie gottwaldovského vedenia v strane, neskôr v období nástupu fašizmu a v stupňujúcom sa boji proti domácej reakcii v období pred Mníchovom. Jeho teoretická činnosť bola prerušená okupáciou južných oblastí Slovenska. Ako riaditeľ mešťanky pôsobil v Galante až do oslobodenia.

Po slobodení r. 1945 prišiel L. Szántó do Bratislavy, kde bol spočiatku vedúcim pedagogického referátu na Povereníctve školstva. Dlhšie pôsobil ako šéfredaktor a neskôr ako riaditeľ stranického nakladateľstva Pravda. Svoje znalosti z marxizmu-leninizmu, najmä z filozofie a z politickej ekonómie uplatňoval ako učiteľ na Vysokej škole ekonomickej, kde bol vedúcim Katedry politickej ekonómie a dekanom Všeobecno-ekonomickej fakulty. Za akademika SAV bol zvolený r. 1955 a za akademika ČSAV r. 1962. Za politickú, vedeckú, pedagogickú a propagandistickú činnosť dostal akademik Szántó mnoho pôct a vyznamenaní. Je nositeľom Radu republiky a Radu červenej zástavy ZSSR i striebornej plakety ČSAV „Za zásluhy o vedu a lidstvo“. Roku 1972 bol vyznamenaný štátnou cenou SSR za rozvoj marxistickej filozofie.

O akademikovi L. Szántóovi možno povedať, že bol *filozofom spätým so životom*. Svoju teoretickú činnosť vo filozofii, politickej ekonómii a vedeckom komunizme chápal vždy v úzkom spojení s praxou a politikou. Nebol a nie je „čís'ým“ filozofom, ale všestranne a hlboko vzdelaným marxistom, ktorý počas svojho dlhého a plodného života zastával mnohé významné funkcie: politické, vedecké, pedagogické, organizátorské, redaktorské. Vys'upoval v nich ako propagandista marxizmu-leninizmu. Podáva o tom svedectvo v knihe *Október a moja cesta k marxizmu* (vyšla i česky), v ktorej v živej a účinnej forme opisuje svoje „preporodenie“, zložitú cestu od zajatca v prvej svetovej vojne až k aktívnemu bojovníkovi za boľševickú revolúciu. V tomto diele, ako aj v celej jeho tvorbe sa výrazne prejavuje Szántóova *osobnosť* ako človeka charakterného, principiálneho, statočného a úprimného, ktorý vo svojich „výpovediach“ o ľuďoch a udalostiach podáva úprimné svedectvo. *Kriticky* hovorí aj o sebe, o tom, čo mu bolo drahé odvtedy, ako *našiel sám seba*, a čo mu je najdrahšie aj dnes: Veľká októbrová socialistická revolúcia, ktorá poznačila celú životnú cestu akademika L. Szántóa.

Stručne možno povedať, že ťažisko tvorby a teoretickej činnosti L. Szántóa spočíva v marxistickej filozofii (v rozvíjaní dialektického a historického materializmu), v politickej ekonómii a v problematike vedeckého komunizmu. Má však rozsiahle vedomosti z celej oblasti marxizmu-leninizmu, najmä z diel klasikov marxizmu-leninizmu, aj zo sovietskej vedeckej a filozofickej tvorby. Pozoruhodné sú aj jeho znalosti z prírodných vied, najmä z fyziky. Slová, ktoré napísal r. 1964, platia aj dnes: „U niektorých vedcov (najmä prírodovedcov) sa ozývajú hlasy o zbytočnosti dialektickomaterialistickej filozofie pre vedecké poznanie. To je vplyv neopozitivistickej filozofie, v ktorej sa dokazuje, že filozofia nedosiahla úroveň vedy. Podľa neopozitivistických teórií veda nie je ideovým odrazom hlbokej podstaty objektívnej skutočnosti, ale je len logicko-matematickou konštrukciou“ (3, s. 122).

Podľa L. Szántóa podávať „ideový obraz hlbokej podstaty objektívnej skutočnosti“ je úlohou vedy ako celku, prírodných vied (najmä fyziky a chémie) i spoločenských vied a predovšetkým filozofie — v ucelenom „obraze sveta“, vo svetonázore. Ale tento obraz sveta by nebol úplný, keby sa nedoplňal aj umeleckými prostriedkami: preto sa Szántó zapodieval aj problémami estetiky a literatúry.

Mysliteľské dielo L. Szántóa vyniká marxistickou zásadovosťou, nekompromisným postojom k úchylkám od marxizmu-leninizmu a majstrovským ovládaním dialektickej metódy. Jeho úvahy obsahujú logické, bystré, originálne postrehy a pôsobia bezprostredne a presvedčivo. Dôkladná znalosť teórie i životná skúsenosť mu umožňujú, že vie rozvíjať svoje názory a myšlienky aj na abstraktnej, všeobecnej rovine, pričom nikdy nezabúdal na dialektickú jednotu všeobecného a zvláštneho (i jedinečného). Vedel majstrovsky aplikovať všeobecné poučky na naše, slovenské i československé pomery. Jeho tvorbu charakterizuje zmysel pre konkrétnosť, zameranosť na kľúčové problémy spoločenského a myšlienkového vývinu.

Vedecký, teoretický i praktický záujem L. Szántóa siaha do všetkých oblastí. Jeho práce z oblasti dialektiky, gnozeológie, logiky a metodológie, z problematiky politickej ekonómie a vedeckého komunizmu (historické poslanie robotníckej triedy, vedúca úloha strany, diktatúra proletariátu, otázky nacionalizmu a internacionalizmu, ľudovej demokracie, revizionizmu a oportunizmu v robotníckom hnutí atď.), ako aj úvahy z oblasti estetickej a literárnej sú príkladom tvorivého rozvíjania marxizmu-leninizmu. V tejto súvislosti sa v redakčnom článku *K sedemdesiatinám akademika Ladislava Szántóa* (3, s. 115) výstižne píše, že hlavnou črtou prác L. Szántóa je „vidieť veci a javy v ich neustálom pohybe a v dialekticky protirečivom vývine. Dialektika pre neho nie je flatus vocis — prázdny pojem — ale je metódou adekvátneho zmocňovania sa pohybov a procesov v samej prírodnej a spoločenskej skutočnosti, je odrazom samej povahy bytia a života. Preto nepovažuje marxizmus za sumu hotových pravd, ale za návod, ako hľadať pravdu a nájsť možnosť realizácie tejto pravdy v konkrétnom

živote a v politickej praxi". Ako sa píše v citovanom redakčnom článku, toto zachránilo akademika L. Szántóa „v časoch dogmatizmu od nebezpečenstva metafyziky a povrchného vulgarizmu“, ale (dodávame dnes) aj od ús:upu od základných princípov marxizmu-leninizmu a od nebezpečenstva dostať sa na platformu revizionizmu a oportunistu v rokoch 1968—1969.

Súbor Szántóových prác *Vybrané state* (do r. 1962), *O úlohe osobnosti v dejinách, Hospodárstvo dvoch svetov, Čo nám treba?, Október a moja cesta k marxizmu*, ako aj početné úvahy a state uverejňované vo filozofických a iných odborných časopisoch potvrdzujú, čo sme dosiaľ povedali o mysliteľskom profile L. Szántóa: *úzko spájal teoretickú činnosť so životom, s politikou a praxou a tvorivo rozvíjal marxizmus*.

Triedny a stranický prístup k riešeniu teoretických i praktických problémov mu umožňoval zaujímať vždy *principiálne* stanovisko. Jeho dialektické myslenie ho ochránilo aj pred sklznutím na pozície revizionizmu a reformizmu. Široké a dôkladné vedomosti z viacerých vedných odborov (nielen spoločenských) a majstrovské ovládanie dialektiky mu umožňovalo *hlboko prenikať do podstaty javov a problémov*. Marxizmus-leninizmus chápal vždy ako ucelený systém, ako *nový typ vedy* (spoločenskej i prírodnej,) *nový typ myslenia* (materializmus, svetonázor, dialektická metóda).

L. Szántó žiadal, aby „teoretický front bol vždy napojený na politický boj strany. Marxizmus-leninizmus je návodom pre revolučnú, tvorivú činnosť. V rozvíjaní marxistického myslenia nesmie sa dopustiť trhlinka medzi teóriou a praxou, medzi empirickými a racionálnym momentom poznávacieho procesu. Kategórie sa nesmú zvrhnúť v prázdne abstrakcie. Szántó dôrazne žiada, aby marxista „poznával a vo vedeckú syntézu uľváral skutočnosť (aj s triednym aspektom), aby prenikal do jej hĺbky, zložitosti a protirečivosti. Poznanie má byť prostriedkom revolučnej premeny skutočnosti.“ (4, s. 117)

Myslitelský profil akademika L. Szántóa by nebol úplný, keby sme nespomenuli aj jeho pedagogické majstrovstvo. Vedel a vie pôsobiť živou rečou, svojim poslucháčom odovzdával svoje vedomosti s hlbokým presvedčením, oduševňoval a získaval ich pre marxizmus-leninizmus. Szántóove prejavy a prednášky sa vždy vyznačovali premyslenou koncepciou, jeho formulácie boli presné, jasné, logické a zásadové, pričom jeho výklady boli živé, vtipné a duchaplné. Samozrejme, nikdy nechýbala dialektika a konkrétnosť.

Za filozofiu spätú so životom

Pre filozofiu a ideológiu Ladislava Szántóa je charakteristická úvaha *Za filozofiu spätú so životom* (5, s. 3—10). V nej vyslovené slová a myšlienky neustrácajú ani dnes svoju hodnotu a aktuálnosť. Szántó zdôrazňuje, že naša filozofia sa musí „účinnnejšie podieľať na vytváraní vedeckej politiky KSČ“. Filozofia však neplní túto svoju spoločensko-politickú funkciu a je odtrhnutá od života. Vo filozofii sa neriešili a neriešia naliehavé problémy nášho spoločenského života. Aj v samom filozofickom časopise (Otázky marxistickej filozofie),

ako aj v iných filozofických prácach sa zabúdalo na to, že „marxizmus-leninizmus je svetonázorom celej našej spoločnosti“. Kladom rozvoja je, že vyrástli „vypelí propagandisti“ a vedeckí pracovníci, ktorí hodnotia nové javy v spoločenskom vývine z pozícií dialektického a historického materializmu. Filozofický časopis má poskytovať priestor „pre cielavedomé tvorivé diskusie“, má riešiť aktuálne teoretické problémy nášho života a musí sa v ňom rozvíjať filozofia robotníckej triedy budujúcej komunistickú spoločnosť, filozofia, ktorá si kladie za cieľ svet nielen vysvetľovať, ale ho aj meniť“. *Otázky marxistickej filozofie* majú síce propagovať „vedecký svetonázor, ale nemajú to robiť ako populárnovedecké časopisy, musí sa to diať *teoretickým rozborom spojeným so zovšeobecňovaním dosiahnutých výsledkov na jednotlivých úsekoch*". Ide o to, aby filozofické myslenie bolo spojené „bezprostrednejšie, organickejšie s potrebami praxe (hospodárskej, politickej, riadiacej, vedeckovýskumnej, výchovnej)". Filozofia má predovšetkým riešiť *teoretické a ideologické otázky, ktoré vyplývajú „z potreby praxe výstavby komunizmu v našej vlasti"*.

Filozofia bude plniť svoju úlohu v našej spoločnosti len vtedy, keď bude *stranícka*, lebo len takéto stanovisko — z pozícií robotníckej triedy — je „objektívnym predpokladom prísne vedeckého poznania skutočností". Aj dnes v plnej miere platia tieto slová akademika L. Szántóa: „Naša filozofia musí riešiť problémy nastolené budovaním socializmu, na základe výskumu nových javov má obohacovať obsah kategórií a zákonov dialektického a historického materializmu." Analýza týchto problémov nesmie byť „odtrhnutá od konkrétnej skutočnosti". Treba sa venovať „rozboru *klúčových problémov* nášho spoločenského a myšlienkového vývoja: je to objektívna dialektika výrobných síl a výrobných vzťahov v období prechodu od kapitalizmu ku komunizmu; protirečenia socialistickej spoločnosti a spôsob ich riešenia; prekonávanie protirečenia medzi mestom a dedinou, zákonitosti vývoja socialistickeho štátu; zmena triednych vzťahov; dialektika medzinárodných vzťahov a národných zvláštností v procese vzniku socializmu a komunizmu; protirečenie prekonávania starej a vzniku novej komunistickej morálky; vzťah jednotlivca a spoločnosti" (5, s. 5). Treba si len uvedomiť, ako jasne a presne, v *marxistickej terminológii* sú tu načrtnuté základné, klúčové problémy rozvoja socialistickej spoločnosti. Je až zarážajúce, ako sa v mnohých filozofických prácach *obchádza táto problematika*, ako sa vo falošnej, modifikovanej terminológii nahrádzajú marxisticko-leninské pojmy a kategórie „módnymi“, naoko „originálnymi“, ale často nič neznamenajúcimi „pojмами“ a frázami.

Ladislav Szántó kladie v tejto svojej stati veľký dôraz na to, aby sa ku skúmaniu a riešeniu klúčových problémov spoločenského vývinu pristupovalo *vždy konkrétne*: to znamená skúmať tie spoločenské javy a hľadať ich teoretické riešenie, ktoré „z hľadiska osobitosti tohto vývinu na Slovensku a v celej republike vysupujú ako najnaliehavejšie". Ďalej zdôrazňuje, že „osobitosti“ (Slovenska a Československa) možno riešiť len vo svetle všeobecných zákonitostí. Z týchto dôvodov treba „dobré poznať všeobecnú teóriu, ale aj fakty nášho života". Aj vo vedeckom výskume, vo filozofickom bádani sa treba sústrediť

na *klúčové otázky* (výskum brigád socialistickej práce, jednota spoločenských a individuálnych záujmov, otázky kultúrnej revolúcie, komunistická morálka atď.). Filozofia musí pomáhať riešiť teoretické problémy, ktoré nastoluje súčasný vývin vo svete a ktoré tvoria najcharakteristickejšie črty tejto epochy. (Tieto riadky boli napísané r. 1961 a ani dnes, r. 1974 nestrácajú nič zo svojej hodnoty a aktuálnosti.)

Pri riešení *zložitých problémov* socialistickej spoločnosti sa nevyhnutne vyžaduje spolupráca filozofických a spoločenskovedných pracovníkov. Iba vtedy, ak budú všetkým vedeckým pracovníkom známe *základné* teoretické a metodologické princípy marxizmu-leninizmu, budú nielen „pasívnymi *pozorovateľmi*, ale aj aktívnymi účastníkmi a bojovníkmi“.

Pred marxistickou filozofiou stoja zodpovedné úlohy aj pri rozpracovaní teoretických problémov „mierového spolunažívania štátov s rozdielnymi spoločenskými systémami. Pritom je dôležité poznať *objektívnu tendenciu* vývinu oboch spoločenských sústav, rozoznať triedny základ tohto rozporu, ktorý vedie k prevahe socialistického zriadenia nad kapitalizmom“. S tézou o mierovej koexistencii dvoch spoločenských sústav je úzko spojený „najpálčivejší problém našej doby“ — otázka vojny a mieru. Aj k riešeniu tejto otázky treba pristupovať *konkrétne*, z hľadiska *danej situácie a vývinu* vo svete.

Mierové „spolunažovanie“ však neznamená „ukončenie ideologického boja“. „Politika spolunažívania kapitalizmu a socializmu vyžaduje stupňovanú ideovú pravdivosť, jasnosť, principiálnosť a bojovnosť. Ideológovia imperializmu sústreďujú svoje sily do všestranného útoku na ideologickom fronte, študujú marxizmus a odievajú sa do rúcha dialektického a historického materializmu len preto, aby tak účinnejšie falšovali a ohovárali filozofiu marxizmu a celú socialistickú ideológiu. Vznik a činnosť súčasného revizionizmu novej tváre je prameňom nových filozofických problémov, ktoré sa môžu riešiť iba pomocou tvorivej a originálnej filozoficko-vedeckej práce.“

Akademik Ladislav Szántó *vidí však ďalej*. Už viac ako pred desiatimi rokmi poukazoval na potrebu všímať si „kvalitatívne nový vývin vedy a techniky v spoločenskom vývoji“. Fragmentárne a náznakovito vyslovil cenné a prognostické myšlienky o *podstate vedeckotechnickej* revolúcie. Človek čím ďalej tým hlbšie preniká „do podstaty hmotného sveta, odhaľuje stále hlbšie zákonitosti prírody, spoločnosti a ľudského myslenia, a tým postupne zväčšuje svoju moc a panstvo nad prírodou a spoločnosťou“. Filozofi musia „sústavne študovať vývin prírodných vied a techniky a skúmať svetonázorové, metodologické, gnozeologické a logické problémy prírodných vied“. Treba stále skúmať a hlbšie ozrejmováť „vzájomný vzťah medzi filozofiou a prírodnými vedami“, a to preto, aby sa odstránili „špekulatívne smery“ (pozitivismus, úzky empirizmus, mechanistický materializmus, objektívny idealizmus, mysticismus a dezideologizácia vedy a filozofie).

V tomto „filozofickom odkaze“ akademika L. Szántóa sú zahrnuté i ďalšie otázky, ktoré aj dnes — ako pred 10—12 rokmi — stoja pred nami s celou nástočivosťou. Marxistickí filozofi nesmú podceňovať ani boj proti „zvyškom

nacionalizmu a náboženského tmárstva“. Súčasťou ideologického boja je „šírenie vedeckého svetonázoru, dôsledný a bojovný ateizmus dialektického materializmu“. Treba sústavne a presvedčivo (nie primitívnym spôsobom) „odhaľovať reakčnú spoločenskú funkciu náboženstva, ale pritom nezabúdať ani na rafinovanejšie idealistické smery (existencializmus, pragmatizmus, pozitivizmus atď.)“. V závere tejto významnej a vysoko aktuálnej úvahy upozorňuje Szántó na potrebu spolupráce českých a slovenských filozofických a vedeckých pracovníkov v duchu jednotného ideologického frontu v republike (5, s. 10).

Hospodárstvo dvoch svetov

Dnes, keď sa kapitalistický svet zmieta v rozporoch a krízach, sú aktuálne úvahy L. Szántóa z diela *Hospodárstvo dvoch svetov* (1948). Táto práca ani dnes nestráca nič zo svojej kvality, zo svojich téz a záverov, jeho argumentácie sú presvedčivé, vedecká a ideová koncepcia správna. Na základe bohatého materiálu, doplneného štatistikou a hlbokou dialektickou analýzou, L. Szántó odhaľuje *podstatu kapitalistického systému*, zdôrazňuje *podstatný rozdiel* medzi kapitalistickou a socialistickou ekonomickou sústavou. Výstižne vysvetľuje, prečo kapitalisti, monopolisti a celá politika buržoázie ženú USA a kapitalistický svet do dlhotrvajúcich kríz s hrozbou katastrofy. Analyzuje príčiny prehĺbovania všeobecnej krízy kapitalizmu, pričom nezanedbáva ani širšie spoločenské a ideové súvislosti. Na druhej strane ukazuje, v čom spočíva sila socialistického systému, obrovské hospodárske a politické možnosti Sovietskeho zväzu a jeho sociálneho a kultúrneho rozmachu. Uvádza dôvody, pre ktoré *v súťažení dvoch sústav musí zvíťaziť socializmus a komunizmus*. Ladislav Szántó už r. 1948 správne vystihol *základné črty ľudovej demokracie*, predvídal aj jej ďalší vývin smerom k socializmu. Bystrá je Szántóova analýza „rozloženia triednych síl vo svete“ (vývin a súčasné pomery vo svete mu dali celkom za pravdu), presvedčivo hovorí o prevahe socialistického sveta nad kapitalistickým a dôvodí, prečo imperialisti nemôžu rozpútať novú svetovú vojnu a v čom spočíva *nepremožiteľnosť mierových, demokratických a socialistických svetových síl*.

Čo nám treba?

V práci *Čo nám treba?* (Bratislava 1963) sa akademik L. Szántó zapodieva problémami našej spoločnosti a myslenia. V tejto súvislosti venuje mnoho miesta Leninovi a leninizmu, ako aj problémom rozvoja vedy a filozofie v rozvoji spoločnosti. Len marxistické, teoretické a filozofické myslenie nám môže pomôcť riešiť *základné problémy* našej spoločnosti. Významné miesto tu zaujíma propaganda a vedecký svetonázor.

L. Szántó predvídavo a kriticky hodnotí náš doterajší vývin a poukazuje na úskalia, ktoré hrozia socializmu v dôsledku prenikania buržoázneho myslenia, revizionistických a reformistických teórií do marxizmu. *Konkrétnejšie* rozoberá nemarxistické tendencie v našom spoločenskom vývine, keď sa už črtali *kontúry*

kontrarevolúcie, v úvahe, ktorú uverejnil v decembrovom čísle (1948) Novej mysle (6, s. 1439—1441). Rázne a ostro odmietol koncepciu „demokratického socializmu“, socializmu s „ľudskou tvárou“. Píše, že vedecký komunizmus nemusí a nesmie sa dopĺňať prívlastkami ako demokratický, humanistický a pod., pretože všetko je už v ňom obsiahnuté. Teória marxizmu-leninizmu sa nerozvíja tým, že sa k jej vedeckému obsahu dodávajú nové prívlastky, ale tým, že ju prehľbujeme a obohacujeme poznatkami o nových skutočnostiach, vzniknutých v objektívnom spoločenskom živote. Namiesto prehľbovania „teórie vedeckého socializmu“ sa propagoval „demokratický socializmus“. „Propagandisti tohto podľa ich mienky dokonalejšieho modelu socializmu, pravda, zabudli ľudu vysvetliť, čo je to za socializmus. Pre cieľ, ktorý sledovala táto propaganda, bolo výhodnejšie nechať v neurčitosti obsah tohto pre náš ľud neznámeho pojmu. Demokratický socializmus je v skutočnosti jedným z pojmových variantov, ktorým sa vodcovia sociálnej demokracie západných kapitalistických krajín snažili zabrániť, aby sa robotnícke hnutie spojilo s marxistickou teóriou, a tým dokorán otvorili bránu preniknutiu buržoáznej ideológie do robotníckeho hnutia.“

Prívrženci „teórie demokratického socializmu“ dokazovali, že marxizmus je produktom 19. stor., že je už dnes prekonaný, popierali leninskú etapu *v rozvoji marxizmu a odmietali princíp triednosti a straníckosti*. V ich myslení sa pojmy demokracia, sloboda, humanizmus používali *v netriednom zmysle*. „Slobodu chápali ako ničím nenahraditeľnú »sebarealizáciu« jednotlivca a pod.“ Szántó dôrazne žiadal, aby sa postavila proti tejto nemarxistickej teórii socialistickej demokracie, v ktorej sa rieši *problém demokracie aj v ekonomickej oblasti*. V nej sa vyrieši aj „boľavé protirečenie spoločnosti a jednotlivca“.

O tom, ako sa zanedbával *triedny prístup* pri rozbere spoločenských a filozofických problémov, svedčí aj článok, ktorý sme spolu s akademikom L. Szántóm uverejnili v Novom slove (7, č. 32).

V tomto článku je v krátkosti načrtnutý vývin marxistickej filozofie u nás od r. 1945. Konštatuje sa, že aj v Československu, najmä na Slovensku sa prejavoval netriedny prístup k hodnoteniu filozofických smerov a osobností v našej minulosti. Boj proti dogmatizmu (1958—1967) sa nespájal s potrebou boja *proti oportúnizmu a proti pokusom o revíziu základných princípov marxizmu-leninizmu*. Je pravda, že filozofia sa musí vyvíjať z vlastných zdrojov, z potrieb prehľbujúceho a diferencujúceho sa myslenia, ale nemenej je dôležité, aby filozofické myslenie vychádzalo z *potrieb a cieľov socialistickej spoločnosti*. Aj to „najabstraktnejšie“ poznávanie musí zapadnúť do kontextu socialistickeho vývinu. Slová napísané r. 1970 platia aj dnes: „Zabúdalo sa na *triedny prístup* k analýze našej spoločenskej štruktúry a v niektorých filozofických prácach sa negatívne hodnotenie problémov v celej oblasti socioideovej: mnohí podliehali klamlivému dojmu, že aj v myslení, ideológii je rozhodujúcim faktorom koexistencia a konvergencia medzi kapitalizmom a socializmom. Pri analýze sa veľmi často — v porovnaní s vyspelou „konzumnou“ spoločnosťou — zdôrazňovali len *deformácie* socialistickeho systému a výsledkom bolo znevažovanie

i pozitívnych úspechov socialistického vývoja. Takáto „kritika“ siahala potom na samy korene socialistického štátu, diktatúry proletariátu a vedúcej úlohy komunistickej strany. Odtiaľ bol len krok k propagovaniu »demokratického socializmu«, k pluralite politických systémov, ku »koexistencii« ideológií. V oblasti filozofického myslenia sa stavali do ostrého protikladu názory mladého a „zrelého“ Marxa. Dokonca sa hľadali a umelo vytvárali i rozpory medzi Marxom a Leninom. »Imanen'ná« filozofia slávila svoje úspechy, všetky »vznesené« pojmy a kategórie (humanizmus, komunizmus, demokracia, sloboda, jednotlivec a pod.) strácali svoj konkrétny, historický a triedny obsah. Chybou bolo, že sa kritika nedostatkov nášho spoločenského vývoja odmietaním dogmatizmu a vulgarizátorstva premenila na »marxistickú« bezprincipiálnosť.“

Priekopnícky význam diela L. Szántóa

L. Szántó si uvedomoval, že boj o socializmus a komunizmus sa neodohráva len vo filozofii, v ideologickom boji, v „stretávaní“ sa idealizmu a materializmu. Vedel aj to, že z hľadiska spoločenskej praxe má veľký význam ideológia, svetonázorové otázky, vedecký ateizmus. Boj proti oportunizmu a revizionizmu si vyžadoval hlboko rozpracovať kategórie historického materializmu a problémy marxistickej dialektickej metódy (logiky a gnozeológie). Národné problémy posudzoval z pozícií robotníckej triedy a naše pokrokové tradície hodnotil v kontexte spoločensko-politických súvislostí a zápasov robotníckej triedy a komunistickej strany. Vždy stál na týchto pozíciách a vedel sa správne orientovať, ako sme videli, nielen v krízových rokoch 1968, ale aj v rokoch 1963—1967, pri „dozrievaní“ krízy.

Vedel však, že v súvislosti s rozvojom našej spoločnosti, ekonomiky, priemyslu a poľnohospodárstva sa musia rozvíjať aj prírodné a technické vedy. Okrem tejto „odbornej“ stránky — ich funkcie výrobnej, ekonomickej a technickej — majú tieto vedy význam i z hľadiska filozofického a svetonázorového: bez kvantovej, atómovej, nukleárnej fyziky (a iných prírodných vied súvisiacich s chémiou a biológiou) nemožno hlbšie vnikať do štruktúry a foriem hmoty, do podstaty objektívnej skutočnosti. Preto filozofické názory L. Szántóa charakterizuje dialektická spätosť prírodných vied a filozofie (i spoločenských vied). Dialektika spoločnosti a myslenia je nerozlučne spojená s dialektikou a filozofiou prírody.

Dielo Ladislava Szántóa má priekopnícky význam v rozvoji marxistického myslenia u nás. Aj dnes si pripomínáme jeho „obhajobu a znovuobjavenie zmyslu a významu marxizmu-leninizmu“ a v mene celej našej filozofickej obce, ale aj širšieho kruhu jeho priateľov a čitateľov prajeme mu k osemdesiatinám mnoho zdravia a sily do ďalších rokov jeho plodného života. O jeho živote a tvorbe platí v p'nej miere to, čo hovorí v záverečnej časti svojej spomienkovej knihy: „Októbrová socialistická revolúcia raz navždy poznačila moju životnú cestu.“ V celom svojom živote L. Szántó udržal v sebe túto „vieru“ a cez „živú dušu marxizmu“ bojoval vždy za dialektiku myslenia a konania. Aj

o jeho živote a tvorbe možno povedať, čo povedal o sebe v úvode spomenutej knihy, že „vydával svedectvo o udalostiach a ľuďoch“, patriacich do historickej epochy začatej Veľkou októbrovou socialistickou revolúciou, ktorá *neopakovateľne* poznačila životnú cestu akademika Ladislava Szántóa.

Literatúra

1. SZÁNTÓ, L.: Október a moja cesta k marxizmu, Bratislava 1967, 342 s.
2. SZÁNTÓ, L.: DAV. Spomienky a štúdie, Bratislava 1960.
3. SZÁNTÓ, L.: Dialektika kvantity a kvality, obsahu a formy v Marxovom „Kapitáli“. Otázky marxistickej filozofie, 1964, č. 2.
4. Pod znamením marxizmu. DAV IV, 1931, č. 4. Cit. SIRÁCKY, A.: Problémy a perspektívy socializmu, Bratislava 1972.
5. Otázky marxistickej filozofie, 1961, č. 1.
6. SZÁNTÓ, L.: Ušľachtilé sny premeniť na skutočnosť. Nová Mysl, 1968, č. 12.
7. SZÁNTÓ, L. — SIRÁCKY, A.: O problémoch a východiskách nášho filozofického myslenia. Nové slovo, č. 32, 13. augusta 1970.

ФИЛОСОФ, СВЯЗАННЫЙ С ЖИЗНЬЮ

(80-летие академика Ладислава Санта)

Андрей Сирацки

В статье, посвященной 80-летию со дня рождения академика Ладислава Санта, автор оценивает груд всей жизни юбиляра. В первой части он описывает интересный жизненный путь Ладислава Санта — как из военнопленного в первой мировой войне стал революционер, марксист и член ВКП(б). Во второй части автор характеризует идейный облик юбиляра, Труд Ладислава Санта отличается марксистской принципиальностью, некомпромиссным отношением к уклонениям от марксизма-ленинизма и мастерским владением диалектическим методом. Автор подробно анализирует значительную работу Санта За философию, связанную с жизнью (1961). Высказанные в данной статье мысли можно считать «философским заветом» Ладислава Санта. В следующей части статьи автор коротко оценивает две значительные книги Санта Хозяйство двух миров и сборник статей Что нам нужно?. В заключении статьи он указывает на пионерское значение труда Ладислава Санта для развития марксистско-ленинской мысли в ЧССР. Свою статью о деятельности Ладислава Санта автор заканчивает словами юбиляра: «Октябрьская социалистическая революция раз и навсегда пометила мой жизненный путь.»

Zum 80. Geburtstag des Akademiemitgliedes Ladislav Szántó

Andrej Sirácky

In diesem Artikel, der dem 80. Geburtstag L. Szántós gewidmet ist, schätzt der Verfasser das Lebenswerk des Jubilars ein. Im ersten Teil beschreibt er den interessanten Lebensweg Szántós, wie aus dem Kriegsgefangenen des ersten Weltkrieges ein Revolutionär, ein Marxist, ein Mitglied der KPdSU wurde. Im zweiten Teil umreißt der Verfasser das Profil des Jubilars als Denkers. L. Szántós Werk zeichnet sich durch marxistische Prinzipientreue, eine kompromisslose Stellung Abweichungen vom Marxismus-Leninismus gegenüber und durch eine meisterhafte Beherrschung der dialektischen Methode aus. Der Verfasser untersucht eingehend Szántós bedeutende Abhandlung *Für eine mit dem Leben verbundene Philosophie* (1961) und befasst sich weiters mit einer kurzen Einschätzung zweier bedeutender Bücher L. Szántós *Die Wirtschaft zweier Welten* und einer Sammlung von Aufsätzen *Was benötigen wir?*. Abschliessend weist er auf die bahnbrechende Bedeutung L. Szántós für die Entwicklung des marxistisch-leninistischen Denkens in der Tschechoslowakei hin. Der Verfasser schliesst seinen Artikel über Szántós Werk mit den Worten des Jubilars: „Die sozialistische Oktoberrevolution hat ein für allemal meinen Lebensweg gekennzeichnet“.